

Landskap: Östergötland Upptecknare: Urve Käige, Lund
 Härad: Memming Berättare: Carolina Elisabeth Olsson
 Socken: Kullerstad o. Norrköping Berättarens yrke:
 s. 1-10. *s. 11-22.*
 Uppteckningsår: 1961 Född år 1870 i Kullerstads sn.

- Begravning. *s. 1.*
 Sorg- och fästmanskarameller. *s. 2.*
 Hundullstrumpor. *s. 3.*
 Midsommarstång. *s. 4.*
 Frimurare. *s. 5.*
 Marknad i Norrköping. *s. 6.*
 Skolgång. *s. 7.*
 Elektricitet i Norrköping. *s. 8.*
 Mjölkbärning till Norrköping. *s. 9.*
 Hälsokälla i Himmelstalund. *s. 9.*
 Tandvård. *s. 10.*
 Glansstrykning. *s. 11.*
 Namn på läroverks- och folkskolepojkar. *s. 11.*
 Linnesömnad. *s. 12-13.*
 Skridskoåkning. *s. 14.*
 Fältskärsstuga. *s. 15.*
 Bokhållareanställning. *s. 16.*
 Sköljerska vid bryggeri. *s. 17.*

(forts. på ryg. nästa sida!)

"Mjölksurrör." s. 18.

Juden Philipsson. s. 19.

Den första cykeln. s. 20.

Sjukvård. s. 21.

Barnbördshus. s. 22.

Mors begravning.

Jag kan inte minnas datum men troligen var det i slutet av mars. Snön låg kvar i höga drivor. Det skulle klädas med granris på båda sidor på de höga snövallarna från vår förstudörr till kyrkporten. Vi fem flickor skulle också klädas. Farmor, som inte bodde långt från oss, ordnade detta. Svarta klänningar med vita förkläden av någon sorts vitt tunn tyg, breda fallar, som gick upp på halva förklädet. Dessutom bröstlapp och långa hängande band. Ja, så kom bysömmerskorna bärande på sin symaskin, den hängde på en stång mellan deras axlar. Symaskinen var en klenod som inte fick forslas på hästskjuts. Sömmerskorna var mor och dotter. Modern kallades Häradssdomarens Lina, hon anlätades också vid slakt. Då skulle vi också vara med för att inte bli sjäpiga. För begravningen skulle det slaktas, bakas och skuras. Man skurade med grankvistar, som bands ihop till tvagor. Och så hade man sand till såpa. Gardinerna i matsalen hade svarta sidenband, som de knutits samman med på mittposten. Några blommor kan jag ej minnas att det fanns, möjligen lingonris. Men på begravningskransarna var pappersblommor mycket vanliga. Jag tycker mig minnas att det var lingonris i girlanger på mors kista.

(På en medelstor bondgård, Kullerstad, omkr. 1880)

ACC. N:R M. 15490:2.

Sorg- och fästmanskarameller.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Till mors begravning hade vi i Norrköping köpt sorgkarameller med svart flor. Varje gäst skulle ha för att sedan gömma i byrålådan. Det fanns också fästmanskarameller, vilka flickorna blevo uppvaktade med på marknaderna. Många gånger var det nog första kontakten när en pojke svärmade för en flicka. De var i glada granna färger med en bild av en vacker flicka, där det kunde stå tryckt: "Ditt mörka ögonpar / mitt hjärta rövat har".

ACC. N:R M. 15490:3.

5ns1f0gret06

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hundullstrumpor.

Farmors hund Nora skulle också klippas, garnet spinnas och sedan skulle det stickas hundullstrumpor, som var bra mot gikt och revmatism. Det hade hennes son Anders.

ACC. N.R. M. 15490:4

Östergötland

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Midsommarstång.

På farbror Anders gård var det tradition att det skulle klädas midsommarstång. Mycket berodde det nog på att man trodde det skulle bli bättre lycka med kreaturen. Hur det var med det vet man inte. Majsstången var flera alnar lång och förvarades år från år. Det var mycket arbete att få stången fin. Den lades upp på några böcker och sedan mättes det upp ett par alnar åt var och en att kläda. Kvinnorna klädde och drängarna skulle forsla hem löv, men det skulle vara oxellöv som var vackert grå på ena sidan. Och så skulle de placeras tätt, tätt efter varandra så att inget av stången syntes. Det gick inte åt litet tråd, mestadels använde man rester från vävarna. Sedan skulle tunnband viras med gult och blått silkespapper till en krona. Man stack hål på ägg i bägge ändar och blåste ur dem och förgyllde dem vackert. Sedan hängdes de i kronan. Allra högst skulle flaggan sitta. Sedan skulle den resas.

Frimurare.

Den gamle brukspatron Öhrvall var frimurare. Han hade för vana att ta pro-
menader där bruksarbetarnas stugor låg. Dessa var dåligt betalda och hade ofta
många barn, så nog fick de lida. Det var en liten flicka som han fäste sin upp-
märksamhet på. Hon hette Anna och fick komma till oss varje morgon för att dric-
ka ett stop mjölk som patron betalat till oss. En dag sa en av drängarna när hon
gått: " Den där är nog snart färdig för Hundturken". Hundturken var nog ett
skymford på "turkar" i allmänhet. Det troddes också att frimurarnas överhuvud
var Hundturken. Han var kannibal och hade barn som specialitet. En del trodde
att frimurarna sålde insaltat människokött till Hundturken i Konstantinopel. Och
därför skulle Anna gödas med mjölken och också få köpa mandelkakor och annat
gott i handelsboden. Hon skulle också klädas från topp till tå och blev så fin
att hon kunde tävla med brukspatrons dotterdöttrar. Hon skulle också gå i kyrkan
på söndagarna och sitta några bänkar längre ned än brukspatron på höger sida,
medan dotterdöttrarna satt på vänstra sidan. Vi var nog avundsjuka på henne men
tänkte vi på Hundturken, den hemska sultanen med hundhuvud, som åt små barn, för-
svann den. Men till mångas häpnad sändes hon till skola och blev kontorsdam. Så
den gången fick allt Hundturken dra veven.

ACC. N:R M. 15490:6.

Marknad i Norrköping.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Far körde med oss in på en gård, en lanthandel för bönder och landsbor. På går-
den fanns både kalkoner och höns. Hästarna ställdes i stallen och fick hö. Vi
skulle bjudas på kaffe hos madam Danielsson, som höll kafé för landsbor. Men ä-
ven andra kom in och slog sig ned vid småbord i stora salen. Madamen kokte
själv kaffet i köket och serverade själv också. Sockret var delat i små portio-
ner för var och en. Brödet däremot var rikligt tilltaget, stora smörgåsar på
ett sorts bröd som hette smörbröd. De var klivna och påbredda med smör och en
tjock ostskiva. Vi fick gräddbakelser och annat också. Marknaden var på Tyska
torget, där fanns långbord med de allra grannaste papperskarameller, polkagri-
sar, knäck och annat. Fina dockor. Nästan framme vid dörren till Tyska kyrkan
stod en positivspelare med en apa. Man kunde mot en peng få veta sitt framtida
öde, apan gav en ett litet kort där det stod. När far hade handlat sina räfsor
och liar fick vi lov att gå.

Skolan.

I socknen fanns bara ett skolhus och det låg alldeles intill kyrkan. Där fanns en skolsal och ett kommunalrum. Både skolläraren, småskolläraren och en arbetarfamilj bodde där. Där var varamandagsläsning, enadagen högre, andra dagen lägre klasser. Vår far, tror jag, hade kommit överens med magistern att vi skulle få sitta där varje dag när vi inget annat hade att göra men få gå hem när det behövdes. Och det hände nog att drängen kom och slängde upp skoldörren och sa: "Fleckera ska gå hem för vi ska tröska". Ibland kom det en djurtämjare med en björn upp på skolgården. Björnen kunde alla möjliga konster. En dag kom en halt man med ett skåp, som han kallade tittskåp, på en kärra. Det kostade fem öre och så fick man se Stockholm med sjöar, båtar, vackra hus och slottet.

Elektricitet i Norrköping.

Det var omkring 1895 och det var Centralhotellet som djärvt nog vågade sig på nymodigheten. Men så var det förstås tyskar som innehade hotellet. Nog strejkade det nya ljuset ofta och då fick man ta till gasen igen. Man hade ångmaskin och generator i källaren. På de andra restaurangerna sjöng man: " Eppå Centralen, uppå centralen, där finns det elektriskt ljus, fallera".

ACC. N:R M. 15490:9.

Östergötlands

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Mjölkbärning.

Farmor berättade att de brukade bära in mjölken på huvudet till Norrköping när de bodde i Himmelstalund. Man hade en krans av halm och därpå mjölksåen av trä. Himmelstalund var en förlustelseort för norrköpingsborna, där fanns en hälsokälla där man kunde dricka brunn.

ACC. N:R M. 15490:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Tandvård.

Tandläkare vet jag inte om det fanns. Man gick till smeden men inte förrän allt annat var provat utan resultat. Det kunde vara rövarättika eller Hoffmanns droppar. Hos smeden hände det ibland att man dödade tandnerven genom att lägga en vitglödgad spik på den onda tanden. Ofta blev tandköttet och läpparna också brända.

Senare skulle jag gå igenom en kurs i stan i glansstrykning hos två syst-
rar. Manschetter och kragar skulle på den tiden vara glansiga och styva som
horn. Först så småningom fick jag börja med så fina saker som kragar, men till
läroverkspojkar. Dem var det inte så noga med. De var från landet och fick själ-
va lämna in och hämta ut sin tvätt. Läroverkspojkar kallades för getter och
folkskolepojkar för kalvar och de var i ständig dispyt med varandra.

Linnesömnad.

Jag skulle lära mig linnesömnad i Norrköping vid Hilda Petterssons kort- och vitvaruaffär. I bottenvåningen låg affären och ovanpå var syateljén. Det var ungefär ett dussin flickor ur alla samhällsklasser där. Det fanns fyra maskinsömmerskor, andra sydde knapphål för ett öre styck. Maskinsömmerskorna fick nog mest betalt. Vi elever fick naturligtvis inget fast arbetet var från 8 på morgonen till 8 på kvällen. Det var till och med en inskrivningsavgift på tio kronor men det var roligt där. Eleverna skulle sitta bredvid maskinsömmersorna, sprita rynkor, träckla och fästa trådar. När skjortan blev färdig skulle den visas upp för innehavarinnan, som rev och slet i sömmarna för att se om de var stadiga.

När jag blev färdig linnesömmerska ville jag öppna en linneaffär med huvudsakligen barnkläder. Barngarderober fanns inte på den tiden och jag hade kanske blivit den första inom det gebietet. Emellertid stod ett nytt sjukhus färdigt, John och Maria Lennings stiftelse. Där skulle nya linnelakan och örn-gott sys. Sjukhemmet var inte för vem som helst, man borde nog ha varit trotjänare eller trotjänarinna hos de höga herrskapen. Dessa hade köpt frisänger och kunde lägga dit vem de ville. Jag fick en krona om dagen och flickan som hjälpte

ACC. N:R

M. 15490:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

mig 75 öre. Vi fick frukost klockan åtta tillsammans med föreståndarinnan och
sophiasystemen. Vid middagen klockan ett skulle de gamla också vara med, alla
som på något vis kunde klara sig ur sängen när föreståndarinnan ringde i en li-
ten klocka. Man skulle äta under tystnad. På eftermiddagen serverades vi kaffe
i föreståndarinnans privata våning av en tjänsteflicka.

Skridskoåkning.

I syateljén blev jag särskilt god vän med en av knapphålssömmerskorna, Dagmar. När det blev isbana vid Norra promenaden var vi där och åkte efter arbetet eller på söndagarna. När det började skymma blev det som festligast. Det tändes eldar på tjärtunnor på stenar och i närheten av värmen tog ett musikkapell plats. För musik var det alltid på lördags- och söndagskvällarna. Runt hela skridskobanan stod granar, här och där var små bersåer där man kunde ta igen sig. Det kostade tio öre att komma in. Dagmar var fattig och måste spara, då betalade jag för oss båda ibland. Dessutom passade det sig ju inte för mig att gå ensam.

Fältskärsstugan.

Den familj som jag arbetade hos en tid, Inokay, bodde på Rådstugatan. I våningen inuder låg en så kallad fältskärsstuga. Där tog man emot både natt och dag för att lägga första förband om någon olycka inträffat. Mest var det väl brutna armar och ben. Det största klientelet utgjordes nog av sådana, som ville ha en tand utdragen. Var det fråga om en så komplicerad sak som bedövning, då måste den verkliga doktorn tillkallas. Även rakning kunde man få utförd, däremot tror jag inte klippning stod på programmet. Däremot förekom vaxning av mustascher och vaxade blev de så att de stod ut som horn. I parken utanför stod skylten: "Stadsfältskår Leopold Sjöberg. Tandutdragning med bedövning och rakstuga." Vid ingången i porten hängde också en tavla inom glas och ram, där patienternas utdragna tänder var placerade. Jag tror de satt på sammet eller något annat fint. Där fanns till och med felfria, som i hastigheten blivit fast för tandläkarens tång.

Bokhållarenställning.

Bokhållaren (han skulle senare bli min make) hade sökt plats i ett bryggeri. Arbetet började klockan sju på kontoret, klockan sex på sommaren. Fraktsedlar skulle skrivas ut till båtar och tåg. Det kunde dra ut på tiden innan ölutkörarna kom hem sent på kvällen men då skulle bokhållaren räkna av dessa, hur sent det än blev, och lämna av kassan. Eftersom ölutkörarna åkte på söndagarna blev det till att arbeta då också. Så ville bryggarna ha någon som gick i borgen, helst ur slakten. De fina betygen från grevar och baroner i stadens närhet trodde han inte så mycket på men var nöjd då bokhållaren sade att hans far skulle titta in vid nästa stadsbesök. Denne var en bemärkt person i sin socken, han var anlitad att biträda vid syneförrättningar, hålla syn som det hette. Han fick lov att hålla tyst om sina giftermålsplaner, annars hade han säkert inte fått platsen.

Sköljerska vid bryggeri.

Det fanns en tappbokhållare vid bryggeriet också, han skulle se över tappningen som det kallades. Och hålla efter sköljerskorna, som stod där en fyra - fem stycken med säckförkläden, blöta från topp till tå, dåligt avlönade och dåligt ansedda - sköljerska på bryggeri, det var inget vidare. Många gånger hade de väl haft ett ännu hårdare arbete innan. De fick stå hela dagen från klockan sex eller sju till klockan åtta på kvällen. Då gick de hem med en eller kanske två pilsnerbuteljer i kjolfickan, som var placerad på innersidan av kjolen för att det inte skulle märkas vad man bar med sig.

ACC. N:R M. 15490:19. bas176gretaj0

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Juden Philipsson.

En uppsatt person var nog juden Philipsson, som var Norrköpings förnämsta högdjur på den tiden. Han syntes sällan till, bodde i Stockholm mest på vintern, men det stod en städad och uppeldad våning på tio rum i fall han skulle få lust. Sommarställe hade de vid Bråviken, dit ut gick deras egen båt "Göthilda".

ACC. N:R M. 15490: 20.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Den första cykeln

jag såg var fröken Marie-Louise Roos³, som kom åkande på sin stålhäst Drottning-
gatan i ände, och det dröjde inte länge förrän löjtnanten och fästmannen greve
Hamilton hade skaffat sig ett likadant fortskaffningsmedel. Det var inte vem
som helst som tordes ge sig upp på två hjul, ett stort fram och ett litet där
bak. Det var något som folk ute på landsbygden sprangur vägen för.

Blindtarmssjukdomen.

När jag varit gift ett par år (ungefär 1900-1901) blev min man sjuk i svåra plågor. Min svärmor tillkallades, som ordinerade den gamla metoden värme, allt skulle botas med värme. Hon hade inte försummat ta med sig rågmjölspåsen. Det skulle kokas gröt och läggas på det onda stället. Men det blev värre och ingen annan råd än att skicka efter doktorn. Det var själva lasarettsläkaren, doktor Unge. Han sade det var blindtarmen och att den måste opereras på lasarettet. "Nej, hellre dör jag här hemma", svarade min make. Blindtarmssjukdomen hade man inte hört så mycket talas om och visste inte så värst mycket. Jo, en bland de få var stadsfältskär Sjöberg. Han hade råkat ut för den moderna sjukdomen och reste för säkerhets skull till Stockholm för att bli opererad. Att han skulle komma åter med livet var det ingen som trodde. Till och med på fältskärsstugan började spekulanter anmäla sig men han kom hem frisk och glad, men bortåt ett par månader tog äventyret. Min make beslöt sig för att resa till Stockholm för att söka en specialist på magsjukdomar, doktor Jonsson, kallad Mag-Jonsson. Min make och svärfar åkte upp och fick beskedet att operation inte var nödvändig, åtminstone inte än.

ACC. N:R M. 15490:22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Barnbördshuset.

1899 föddes vår son Olov, inte på E.B. som nu. Det var första året som E.B. fanns i Norrköping och man undrade hit och dit vad det egentligen var för något. Var det möjligen för ogifta mödrar, som inget hem hade? Dit ville man inte. Man var också kritisk och försiktig inför allt nytt.